

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Kasteeldomein Vilain in Gent

Monument en dorpsgezicht

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Kasteeldomein Vilain, Gent (Gentbrugge), Braemkasteelstraat zonder nummer – monument en dorpsgezicht (opheffing)

Onderwerp

Benaming: Kasteeldomein Vilain

Adres of ligging: Braemkasteelstraat zonder nummer, Gent (Gentbrugge)

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/44021/150.1

Bescherming

Beschermd als: monument en dorpsgezicht

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 18 juli 1980

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/1436>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10025> (monument) en <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10026> (dorpsgezicht)

Samenvatting

De bescherming als monument en als dorpsgezocht wordt opgeheven omwille van het algemeen belang. Door de materiële teloorgang zijn de erfgoedwaarden van het monument en haar omgeving ontoereikend voor bescherming. Sinds 1987 blijft van het kasteel alleen de traptoren over. De toegangspoort en de toegangsbrug zijn verdwenen. Het dorpsgezicht buiten het park is bebouwd of werd ingericht als groenpool.

Datum

Datum: 31/05/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	5
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	7
2.5.	Juridische toestand.....	8
2.5.1.	Adres en kadaster	8
2.5.2.	Onroerend erfgoed	8
2.5.3.	Omgeving	8
2.5.4.	Natuur en Bos.....	9
2.5.5.	Andere projecten	9
3.	Evaluerend gedeelte	9
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	9
3.1.1.	Inleiding	9
3.1.2.	Zeldzaamheid	10
3.1.3.	Herkenbaarheid	10
3.1.4.	Representativiteit.....	10
3.1.5.	Ensemble	10
3.1.6.	Context.....	11
3.1.7.	Besluit	11
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	11
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	11
4.	Bronnen	11
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	12
5.1.	Omgevingsplan	12
5.2.	Fotobijlage	12
5.3.	Documentatie	12

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van het Kasteeldomein Vilain (monument en dorpsgezicht) in Gent. De opheffing van beide beschermingen kadert in de herziening van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van het Kasteeldomein Vilain werd onderzocht in het project 'Aangetaste en verdwenen beschermingen' (2020-2021)¹. Hierin zijn beschermingen onderzocht van bouwkundig, houtig en landschappelijk erfgoed met een onduidelijke fysieke toestand. Het onderzoek had een driedelige bedoeling:

- Nagaan wat de huidige fysieke toestand van het beschermde erfgoedobject is en in hoeverre het nog beantwoordt aan de toestand waarin het werd beschermd
- Achterhalen welke de oorzaken zijn van eventuele veranderingen
- Een beslissing nemen over de bescherming van het erfgoedobject

Op basis van dit onderzoek zijn 44 volledige en 1 gedeeltelijke opheffing van beschermingen toegevoegd aan de beschermingskalender 2022, evenals 3 wijzigingen van beschermingen van verplaatst erfgoed.

Deze opheffingen en wijzigingen worden gefaseerd uitgevoerd. Het derde en laatste pakket dat hier wordt voorgelegd bevat beschermd bouwkundig en houtig erfgoed waarvan de toestand problematisch was op het moment van bescherming.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Het Kasteeldomein Vilain ligt in de Gentse deelgemeente Gentbrugge, naast de Rietgracht die twee kilometer verder uitmondt in de Schelde. De overblijfselen van het 17de-eeuwse kasteeltje, de toegangsbrug en de toegangspoort zijn beschermd als monument. Het dorpsgezicht omvat de walgracht, het park binnen de gracht en de omgeving die wordt afgebakend door de Braemkasteelstraat (ten westen), de E17 autoweg (ten noorden), de straat Hazenakker (ten zuiden) en het natuurgebied van de Gentbrugse meersen (ten oosten).

Het park binnen de gracht heet 'Rattendalepark', naar de plaatselijk gangbare benaming 'kasteel Rattendaele' voor het kasteeldomein Vilain. Deze benaming is echter foutief. Ze verwijst naar het noordwestelijk gelegen buitengoed van de 17de-eeuwse kanunnik Jan Karel Triest, vandaag het Braemkasteel in het Frans Tochpark².

Ten zuidoosten van het kasteeldomein Vilain bevindt zich het kasteeldomein Coninxdonck, een beschermd dorpsgezicht³. Ten oosten is een laat 19de-eeuwse boswachterswoning opgenomen in de vastgestelde inventaris⁴. In de woonwijk ten westen van het kasteeldomein ligt een beschermd monument, de woning Vermaercke, een modernistische rijwoning uit het interbellum van architect Gaston Eysselinck (1907-1953)⁵.

¹ Voor meer informatie over dit onderzoeksproject verwijzen we naar het online onderzoeksrapport: AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2021: *Beschermd, beschadigd, verdwenen. Onderzoek en evaluatie van ernstig aangetast en verdwenen beschermd erfgoed* [online], <https://oar.onroenderfgoed.be/item/6378> (geraadpleegd op 10 februari 2022)

² Charles *et al.* 2008, 134-136.

³ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10120>

⁴ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/79390>

⁵ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/7738>

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

De oudste afbeelding van het kasteeldomein Vilain is op de kaart van het Vrije van Gent van Jacques Horenbault uit 1619⁶. Op de kaart is een buitengoed met walgrachten aangeduid als "*Vilain*". Binnen een grote gracht bevindt zich een kleiner omweld eiland met een zaalgebouw, een torenachtig volume en een klein gebouw. De grote walgracht heeft een poort en een brug aan de straatzijde (de huidige Braemkasteelstraat).

Flandria Illustrata (1641-1644) van Antonius Sanderus bevat een afbeelding van het buitengoed dat "*Domus Domini Canonici Vilain*" wordt genoemd. Eigenaar was kanunnik Michel Vilain († 1651). Voordien was zijn vader Albijn Vilain al eigenaar. Het is onbekend sinds wanneer de familie Vilain het buitengoed in bezit had.

De afbeelding in *Flandria Illustrata* toont de kleine binnenste walgracht en het zaalgebouw zoals dat nog in de 20ste eeuw bestond: een langwerpig volume in baksteen, twee bouwlagen hoog, met trapgevels en een polygonale traptoren met torenspits. Het wooneiland is bereikbaar via een brug met monumentale poorten aan beide uiteinden. Op de voorgrond is nog een derde, kleinere poort afgebeeld.

Foto's genomen omstreeks de bescherming in 1980 tonen aan dat het kasteeltje in de 19de en het begin van de 20ste eeuw enkele ingrepen had ondergaan, zoals aanpassingen van de vensteropeningen en de cementering van vermoedelijk natuurstenen banden in het baksteenmetselwerk.

In 1905 werd een gedeelte van de grachten gedempt. Vandaag blijft alleen de grote buitenste gracht over. Met het overlijden van toenmalig eigenaar notaris Van Santvoorde in 1940 begon het verval van de gebouwen en de omgeving.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de omgeving van het vroegere buitengoed heringericht. De voornaamste verandering was de bouw in 1971-1974 van het dienstencentrum van Gentbrugge, een brutalistisch ontwerp van architect Paul Felix (1913-1981)⁷.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier

In december 1974 deed het Heemkundig Genootschap "Land van Rode" een aanvraag voor de bescherming van het kasteeldomein⁸. De toenmalige Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg stemde in januari 1975 in met de opstart van een procedure tot bescherming van het kasteel en zijn omgeving.

Een inspectieverslag uit 1976 beschrijft de bouwvallige toestand van het kasteelgebouw: "*Het is verlaten en in erbarmelijke staat [...] de dakbedekking vertoont op vele plaatsen gaten en de waterafvoerpijpen zijn rot; de met teer bestreken plint is op de voorgevel afgekapt; de bepleisterde muurbanden zijn op vele plaatsen afgebrokkeld; binnen verkeert het kasteeltje in een staat van reël verval; verf en behangpapier komen overal los, schoorsteenmantels zijn weggebroken, gaten in de plafonds, rotte houten planchers [...]*" In handschrift is echter toegevoegd: "*De toestand is echter niet hopeloos – het voorlopig dichten van het dak en afsluiten voor ongewenste bezoekers zal de nog goede konstruktie van verval sparen*".

⁶ Geschiedenis van het kasteeldomein Vilain in: Charles *et al.* 2008, 137-138.

⁷ Vandeweghe 2019.

⁸ Onroerend Erfgoed Oost-Vlaanderen, beschermingsdossiers 4.02/44021/115.1 en 4.02/44021/208.1.

Het inspectieverslag geeft ook een beschrijving van het park rond het kasteelgebouw. Het park werd toen al beschreven als niet onderhouden. Het park had wel nog een intacte omwalling. Het terrein vertoonde enkele glooiingen, waardoor er aangename perspectiefgezichten ontstonden en bepaalde boomgroepen geaccentueerd werden. Het rododendronmassief aan een klein rond bassin gaf kleur aan het park tijdens de bloei. Belangrijke boomsoorten waren acacia (*Robinia pseudoacacia*), beuk (*Fagus sylvatica*), Canadapopulier (*Populus canadensis*), esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), grove den (*Pinus sylvestris*), groene hulst (*Ilex aquifolium*), moerbeï (*Morus alba*), tamme kastanje (*Castanea sativa*), vlier (*Sambucus nigra*), zilverberk (*Betulus alba*), zomereik (*Quercus robur*), zwarte els (*Alnus glutinosa*). In het park stonden twee beelden, namelijk een gedrapeerde meisjesfiguur met kelk en een Medici-vaas.

In september 1976 gaf de minister het akkoord voor het inzetten van de beschermingsprocedure. Dit leidde in oktober 1977 tot de publicatie van de voorontwerprijst voor de bescherming als monument van het kasteel, de toegangspoort en de toegangbrug, en de bescherming als dorpsgezicht van het kasteel met park, omwalling en een deel van de onmiddellijke omgeving.

De precaire bouwfysische toestand kwam echter opnieuw ter sprake in november 1977, in een brief van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen (Technische Dienst van de Gebouwen) aan de voorzitter van de Provinciale Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (PCML). Hierin wordt over het kasteelgebouw gezegd dat het zich "in een zodanige staat van verval" bevindt dat er moet worden gekozen tussen een "algehele herstelling" of een "bijna totale afbraak met bewaring van de toren, welke nog in goede staat verkeert". Daarnaast wordt gewezen op de "onherroepelijk verknoeiide" omgeving met het toen pas gebouwde dienstencentrum van Gentbrugge en een schoolgebouw. Als besluit wordt de bescherming van het park en "achteraan palende weiden" positief geadviseerd, maar de bescherming van het kasteelgebouw wordt in vraag gesteld.

Op 18 juli 1980 volgde de definitieve bescherming als monument van het 'Kasteeldomein Vilain: kasteel, toegangbrug en toegangspoort' en als dorpsgezicht van het 'Kasteeldomein Vilain: park, omwalling en omgeving'. Het monument en het dorpsgezicht werden beschermd omwille van de historische waarde. De historische waarde van het beschermde monument wordt in het beschermingsdossier toegelicht: "Het betreft een oud buitenverlijf [sic] van Gentse patriciërs dat in de tweede helft van de XVIIIe eeuw werd verbouwd. Tevens was het één van de centra van waaruit het Calvinisme zich verspreidde". Voor het beschermde dorpsgezicht wordt gewezen op "de typische afscheiding van opperhof (waarop het kasteel) en neerhof (met de oude boerderij)".

In het beschermingsdossier wordt gesteld dat het dienstencentrum architecturaal kwaliteitsvol genoeg is om zijn ligging in het dorpsgezicht te verantwoorden. Het "weinig esthetische" schoolgebouw in het dorpsgezicht wordt niet als problematisch gezien, omdat het "over afzienbare tijd" moet worden vervangen.

Foto's genomen omstreeks de bescherming in 1980 tonen de bouwvallige toestand van het kasteel. Het gebouw was op het ogenblik van bescherming niet wind- en waterdicht: het buitenschrijnwerk is verdwenen of aangetast en de dakbedekking ontbreekt op verschillende plaatsen.

In november 1983 werd de eigenaar van het kasteeldomein, het OCMW van Gent, een eerste maal aangemaand om herstellingswerken uit te voeren. De noodzaak van dringende instandhoudings- en onderhoudswerken werd herhaald in januari 1984. Het Gentse OCMW repliceerde dat zij geen actieve functie mogelijk zag voor het gebouw en daarom de verkoop overwoog.

Op een niet nader te bepalen tijdstip tussen 1984 en 1987 werd het kasteel op de traptoren na volledig gesloopt. In een schrijven van 13 juli 1987 wordt vermeld dat het kasteelgebouw is gesloopt, op de traptoren na. Het Bestuur voor Monumenten- en

Landschapszorg laat aan het Gentse stadsbestuur weten dat zij kan akkoord gaan met de aanvraag voor de opheffing van de bescherming, maar dan alleen voor de gesloopte delen. Hier werd geen verder gevolg aan gegeven.

De bescherming van zowel het monument als het dorpsgezicht bleef behouden.

De afdeling Handhaving van het departement Omgeving maakt op 5 april 2018 een proces-verbaal op voor de brand die de traptoren heeft beschadigd. In dit proces-verbaal wordt de sloop van het kasteel vermeld (niet juridisch vastgesteld) alsook de verdwijning van de oude toegangsbrug- en poort (geen vaststelling). Het proces-verbaal werd opgemaakt op vraag van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Op 2 mei 2018 wordt een navolgend proces-verbaal opgesteld met verduidelijking van de eigendomsoverdracht aan Stad Gent.

Het navolgend proces-verbaal van 27 september 2018 verduidelijkt het recht van opstal van het OCMW ten aanzien van Stad Gent. Op 24 april 2020 volgt de seponering door het parket wegens onbekende daders en onvoldoende bewijzen, wat impliceert dat niemand verantwoordelijk wordt gesteld voor de brand in de traptoren.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 7 februari 2023. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

De walgracht van het kasteeldomein Vilain is bewaard. Het gaat om de vroegere buitenste walgracht. De binnenste walgracht is verdwenen. De huidige toegangsbrug aan de Braemkasteelstraat verving de historische brug die er nog was op het moment van de bescherming. Deze heeft geen erfgoedwaarde. Ze bestaat uit een betonnen onderbouw en borstweringen in strengpersbaksteen. De beschermde poort bij de toegangsbrug is verdwenen.

Het enige bouwkundige overblijfsel van het buitengoed is de achthoekige bakstenen traptoren. Het rode baksteenmetselwerk wordt verlevendigd met gecementeerde banden uit de 19de of 20ste eeuw. De traptoren bevat rechthoekige vensteropeningen en œil-de-bœufs. Aan beide zijden van de torenvoet resten fragmenten van de oostgevel van het kasteeltje. Een deel van het baksteenmetselwerk behoort tot een aanpassing uit de 19de of het begin van de 20ste eeuw. De oostzijde van de traptoren dateert grotendeels van na 1987, toen het open gat in de traptoren werd opgevuld. De leien torenspits van de traptoren is verdwenen en er zijn nog sporen van de brandschade opgelopen in 2018.

De restanten van het historische park hebben geen duidelijke parkaanleg meer. De golvende topografie en omwalling zijn nog herkenbaar. De twee beelden vermeld in het beschermingsdossier zijn verdwenen. Het park is verbost en bevat geen open delen of gazons meer. Het bomenbestand bestaat uit voornamelijk hoogstammige bomen van gewone beuk (*Fagus sylvatica*), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'antropunicea'), Hollandse linde (*Tilia x europeae*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), acacia (*Robinia pseudoacacia*), Canadapopulier (*Populus canadensis*), groene hulst (*Ilex aquifolium*), tamme kastanje (*Castanea sativa*), zomereik (*Quercus robur*), zwarte els (*Alnus glutinosa*), haagbeuk (*Carpinus betulus*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), hulst (*Ilex aquifolium*) en witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) (terreinbezoek september 2022). Sommige bomen vertonen dood hout in de kruin. Opvallend is de rij van gekandelaarde Hollandse lindes voor de vroegere voorgevel van het kasteeltje. De bomen zijn aangeplant als schermlinden, parallel met de gevellijn. De bomen zijn nu opgenomen in het verboste park. De noordelijkste linde heeft een omtrek van 215 cm (gemeten op 150 cm). In de onmiddellijke omgeving staat een op stam gezette hulst met omtrek 129

cm (gemeten op 150 cm). Ten noordoosten van het verdwenen kasteeltje staat een grote opgaande bruine beuk met omtrek van 395 cm (gemeten op 150 cm). Aan de ingang ter hoogte van de Braemkasteelstraat staat een op enen stam gezette taxus met een omtrek van 195 cm (gemeten op 150 cm).

Buiten de walgracht en in het dorpsgezicht bevinden zich parkeer- en speelterreinen, verhardingen voor voetgangers en fietsers, en loop- en fietsbruggen over de drassige gronden ten oosten van de walgracht. Aan de noordwestelijke zijde van het vroegere kasteeldomein staat het voormalige dienstencentrum van Gentbrugge. Daarachter staat de Sporthal Driebeek. Parallel met het viaduct van de E17 autoweg loopt de Driebeekstraat. Aan de zuidoostelijke zijde van het vroegere kasteeldomein staan de gebouwen van de Basisschool Gentbrugge en het Atheneum Gentbrugge.

Buiten het historische park zijn weinig houtige beplantingen met erfgoedwaarde. Ten oosten van Sporthal Driebeek is er een houtkant van zwarte els langs een oude perceelsgrens bewaard. De overige beplantingen zijn hoofdzakelijk na de bescherming aangeplant en hebben geen erfgoedwaarde.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

Het kasteeldomein Vilain heeft als adres Braemkasteelstraat zonder nummer in Gent (Gentbrugge).

De kadastrale toestand is gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. De huidige kadastrale gegevens van het monument en het dorpsgezicht zijn: Gent 21ste afdeling, Gentbrugge 1ste afdeling, sectie A, perceelnummers 186B, 186C, 188G, 188H, 189C, 190C, 192F, 192G, 192H, 443M, 443N, 445A, 446B, 447B, 449D, 452C, 466B3 (deel), 466E3 (deel), 466F3, 466H3 (deel), 466Z2 (deel), 467D, 467E, 468A (deel), 468B (deel); Gent 22ste afdeling, Gentbrugge 2de afdeling, sectie B, perceelnummer 116/2H2 (deel) en deel van het openbaar domein.

De kadastrale gegevens van het beschermd onroerend goed zijn gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. In 1980 vermeldt het beschermingsbesluit voor het beschermd monument de percelen: Gentbrugge, 1e afdeling, sectie A, perceelnummers 449B en 450D. De perceelnummers van het beschermd dorpsgezicht zijn zoals afgebakend op bijgaand plan.

2.5.2. Onroerend erfgoed

De afgebakende percelen bevatten het monument "Kasteeldomein Vilain: kasteel, toegangsbrug en toegangspoort" en het dorpsgezicht "Kasteeldomein Vilain: park, omwalling en omgeving" (koninklijk besluit van 18 juli 1980).

Het kasteeldomein Vilain is niet aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed in de inventaris bouwkundig erfgoed. Het is wel opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed.

Het in het beschermd dorpsgezicht gelegen gemeentelijk administratief centrum (dienstencentrum Gentbrugge) is opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed.

2.5.3. Omgeving

De percelen van het monument zijn op het Gewestplan aangeduid als parkgebied. De percelen van het dorpsgezicht zijn aangeduid als parkgebied en woonuitbreidingsgebied.

Het gewestelijk RUP 'afbakening grootstedelijk gebied Gent' (2006) vervangt deze bestemmingen binnen het dorpsgezicht in deelproject 'Gentbrugse Meersen Damvallei'. Het gebied van het voormalige dienstencentrum zit niet in het gewestelijk RUP. Het RUP duidt de groenpool aan met overdruk 'Portaal' voor het oude park en de ruimte tussen de sporthallen. Het park en de gronden ten oosten ervan worden 'bosgebied'. De infrastructuur in het noorden van het dorpsgezicht wordt 'dagrecreatiegebied'.

2.5.4. Natuur en Bos

Het kasteelpark en het perceel ten oosten ervan zijn op de biologische waarderingskaart versie 2 (BWK) aangeduid als 'biologisch waardevol kasteelpark en jong loofbos (exclusief populier)'.

2.5.5. Andere projecten

Het voormalige dienstencentrum van Gentbrugge ondergaat momenteel een volledige renovatie met een beperkte uitbreiding (project "De Felix").

Het park Vilain en omgeving maken deel uit van de groenpool 'Gentbrugse Meersen en Damvallei'. Het gebied is ingericht voor natuur-en landschapsbehoud, -herstel en -ontwikkeling. Het gebied is gericht op zachte recreatie.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

Het Kasteeldomein Vilain verkeerde op het moment van bescherming in 1980 in een slechte bouwfysische toestand. Na de bescherming bleef onderhoud uit. Tussen 1984 en 1987 werd het kasteelgebouw gesloopt, op de traptoren na. Het park binnen de walgracht verboste. De als dorpsgezicht beschermde omgeving buiten de walgracht van het voormalige kasteeldomein was al op het moment van bescherming deels bebouwd en verhard. Sinds de bescherming zijn in het beschermde dorpsgezicht nog gebouwen en verhardingen toegevoegd.

Artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "*door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming*".

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuurgooderen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, het type of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed leesbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde type of een bepaald oeuvre;

4° ensemble: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° context: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke visuele of inhoudelijke relatie is.

3.1.2. Zeldzaamheid

Het kasteeldomein Vilain is één van de 62 walsites die voorkomen op de kaart van het Vrije van Gent van Jacques Horenbault uit 1619⁹. Binnen dit bestand van historische walsites rond Gent was het kasteeldomein Vilain dus niet zeldzaam. Door verstedelijking, industrialisatie en infrastructuurwerken zijn in de 19de en 20ste eeuw veel van deze walsites verdwenen. Vandaag zijn er van deze 62 walsites in de Gentse regio nog 17 sites met een geheel of gedeeltelijk bewaarde walgracht. De zeldzaamheid van het voormalige kasteeldomein Vilain, met een bewaarde buitenste walgracht, kan daarom worden beoordeeld als gemiddeld.

3.1.3. Herkenbaarheid

Op het moment van bescherming had het kasteeldomein Vilain een grote herkenbaarheid, omwille van het bewaarde kasteelgebouw, de bewaarde historische toegangsbrug en de bewaarde buitenste walgracht. Door de sloop van het kasteelgebouw, de verbossing van het park en de aanleg van de omgeving heeft het kasteeldomein veel aan herkenbaarheid ingeboet. De bewaarde buitenste walgracht en de traptoren zijn de enige erfgoedelementen die aan de site nog enige herkenbaarheid als historisch buitengoed verlenen. Vlakbij bevinden zich twee historische walsites die een veel grotere herkenbaarheid bezitten: het kasteeldomein Coninxdonck (beschermde dorpsgezicht) en het kasteel De Oude Kluis (vastgesteld erfgoedobject)¹⁰. Hier zijn niet alleen de walgracht, maar ook de historische gebouwen, toegangsbruggen en parkaanleg veel beter bewaard.

3.1.4. Representativiteit

Het kasteeldomein Vilain is door haar materiële teloorgang niet langer een representatief voorbeeld van een 17de-eeuws buitengoed. Het kasteel werd tussen 1984 en 1987 nagenoeg volledig gesloopt. De historische toegangsbrug en -poort zijn inmiddels verdwenen.

3.1.5. Ensemble

De ensemblewaarde van het voormalige kasteeldomein Vilain is aangetast, maar nog niet volledig verdwenen. Het geheel van de bewaarde traptoren, walgracht en enkele beplantingen met erfgoedwaarde (de als schermlinden aangeplante Hollandse linden voor de vroegere voorgevel van het kasteelgebouw, de houtkant van zwarte els langs een oude perceelsgrens) verlenen aan het voormalig kasteeldomein toch nog enige ensemblewaarde.

⁹ Charles *et al.* 2008. Hierin zijn ook de omgrachte kerken van Mariakerke, Afsnee en Sint-Denijs-Westrem opgenomen, wat het totale aantal walsites op de kaart van Horenbault op 65 brengt.

¹⁰ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: Kasteeldomein Coninxdonck [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10120> (geraadpleegd op 21 februari 2023); AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: Kasteel de Oude Kluis [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/81165> (geraadpleegd op 21 februari 2023).

3.1.6. Context

Op het moment van de bescherming bezat de omgeving van het monument en het dorpsgezicht van het kasteeldomein Vilain weinig contextwaarde. Er was toen geen noemenswaardige relatie meer tussen de historische walsite en de omgeving buiten de walgracht. Door bebouwing en verharding, vooral in de noordoostelijke zone van het beschermde dorpsgezicht, is de contextwaarde sinds de bescherming zo goed als verdwenen.

3.1.7. Besluit

Het verlies aan herkenbaarheid, representativiteit en context heeft de historische waarde van het vroegere kasteeldomein Vilain sterk aangetast, in die mate dat de bescherming als monument en als dorpsgezicht niet meer voldoende kan worden gemotiveerd. Daarom wordt de bescherming als monument en als dorpsgezicht opgeheven. Omwille van de walgracht, het traptorentje en enkele beplantingen met erfgoedwaarde bezit het vroegere kasteeldomein wel nog enige herkenbaarheid en ensemblewaarde. De erfgoedwaarden zijn bijgevolg niet volledig verloren gegaan. De site blijft daarom opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Het inhoudelijk dossier bij de bescherming documenteert en registreert de erfgoedwaarden van het monument en het dorpsgezicht in voldoende mate.

Het belang van de nog aanwezige afzonderlijke erfgoedkenmerken en -elementen is gering. Er is bijgevolg geen verplichting tot behoud of opslag van deze elementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument en als dorpsgezicht van het kasteeldomein Vilain, Braemkasteelstraat zonder nummer in Gent (Gentbrugge), wordt geheel opgeheven. De kadastrale percelen gevat door de opheffing zijn opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

Archiefbronnen

Onroerend Erfgoed Oost-Vlaanderen, beschermingsdossiers 4.02/44021/115.1 en 4.02/44021/208.1.

Onroerend Erfgoed Oost-Vlaanderen, lopend archief, Gent Gentbrugge Kasteeldomein Vilain.

Werken

Charles L., Laleman M. C., Lievois D. & Steurbaut P. 2008: *Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent.

Vandeweghe E. 2019: *Gemeentelijk administratief centrum* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/307143> (geraadpleegd op 8 februari 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.